

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

Dehqonchilik asosida shakllangan xalq maqollari tahlili

Bobojonova Dilnoza Oxunjonovna

“Pedagogika va psixologiya” kafedrası assistenti

Baqoyeva Mohlaroyim Botir qizi

Osiyo xalqaro universiteti

2-FT (o‘)-24 guruh talabasi

dilnozabobojonova22@gmail.com

Annotatsiya XX asrning oxirgi 30-yilida maqollarni tahlil qilishning yangi struktur-semantik yondashuvi yuzaga keldi. Bu matn lingvistikasi va paremiologiya fani sohalari taraqqiyoti bilan bogʻliq. Ilmiy paremiologiyaning asoschilaridan biri G.L.Permyakovdir. Uning fikricha, “tugallangan fikr”ni shakllantiruvchi majoziy maʼnoli gaplarga maqol deyiladi. Maqollarni ham G.L.Permyakov (bosma qolip soʻzlar) nazariyasi doirasida koʻrib chiqadi. Har bir tilning lugʻat zahirasida murakkab oʻziga xos qoliplar (klishe) boʻladi, yaʼni turgʻun, nutqda tayyor holda qoʻllaniladigan, boʻlinmas oborotlar mavjud.

Kalit soʻzlar: maqol, sipoh, hut, omoch, yer tanobi, hammol, qantar...

Maʼlumki, maqollar xalqning maʼnaviy madaniyati, urf-odati, kasbi, turmushi bilan bevosita bogʻliq boʻlib, qisqa, ixcham, maʼno jihatidan salmoqdor birliklar sifatida har bir davr ruhiga mos keladi. Chunki hozirgi mustaqillik, milliy qadriyatlarning tiklanish davri soʻzlovchidan tilni, ayniqsa, davlat tili maqomiga ega boʻlgan oʻzbek adabiy tilini chuqur egallashni, fikrni ixcham, asosli, obrazli va taʼsirchan shaklda ifodalashni taqozo etadi. Bu esa publisistik va badiiy matnlarda faol qoʻllanuvchi maqollarning lingvistik tadqiqiga oid ilmiy tadqiqotlarning hozirgi vaqtda dolzarb va muhimligidan dalolat beradi.

Xalqimiz mustaqillikka erishgach, oʻzbekona urf-odatlar, rasm-rusumlar, asrlar davomida yaratilgan xalq ogʻzaki durdonalari oʻzining haqiqiy bahosini topdi. Mustaqillikning birinchi kunlaridanoq respublikamizda xalqimizning milliy qadriyatlari, madaniyati, manaviyati hamda til madaniyatiga katta eʼtibor qaratila boshlandi. Mustaqillikning ilk kunlaridanoq uzoq yillar davomida saqlanib, bizga meros boʻlib qolgan xalqimizning qadriyatlari va madaniyatimizning tiklanishiga erishildi¹. Xalq ogʻzaki ijodi durdonalari oʻzining eng qadimiy va betakrorligi, yuksak ijodiy salohiyatga ega

¹Karimov I.A. Oʻzbekiston XXI asr boʻsagʻasida. -T. 1997, -B.317.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

ajdodolarimizning ko'p asrlik an'analari, turmush-tarzi, tarixi, dunyoqarashi, turli e'tiqodlari haqida teran va mukammal ma'lumot beruvchi ma'naviy va madaniy oltin merosimiz hisoblanadi.

Dehqon – 1. Asosiy kasbi ekin ekishdan, dehqonchilikdan iborat bo'lgan kishi.

2. Kollektivlashtirish davrida o'z xususiy yeri, ot-ulovi va qishloq xo'jalik asboblari bilan birga kolxozga a'zo bo'lib kirgan kishi.

3. Kasb oti.

1. Dehqon – yer sultoni,
Cho`pon – yaylov sultoni.

2. Dehqon dalasin tuzar,
Bog`bon bog`ini tuzar.

3. Dehqon odam don sochar,
El-yurtiga non sochar.

4. Dehqon qorda tinar.

Cho`pon – go`rda.

5. Dehqonning rizqi yer bilan kuchiga bog`liq.

6. Yomon dehqon – yer qo`rir,
Yomon xotin – er.

7. O`rmonga sher yarashar,
Dehqonga yer yarashar.

8. Dehqon bo`lsang yer boshida bo`l,
Sipoh bo`lsang el qoshida bo`l.

9. Dehqon yomg`ir tilaydi,
Kulol ayoz tilaydi.

10. Dehqon yog`sa tinar, cho`pon o`lsa tinar.

11. Dehqon tarig`idan kechsa ham, chumchuqlar chiqisholmaydi.

12. Dehqonning uyi kuysa kuysin, ho`kizi o`lmasin.

13. Dehqonning o`zi kasal bo`lsa ham,
Ho`kizi kasal bo`lmasin.

14. Dehqonchilik – chilik-chilik,
Bo`lmasa – quruqchilik.

15. Dehqonning qopi tik turmasa beli bukiladi.

16. Hut kirdi – dehqon paytavasiga qurt kirdi.

17. Bog`bon bo`lsang sarxar qil,
Dehqon bo`lsang shudgor qil.

18. Zar bo`lmasa zargar xarob,
Yer bo`lmasa dehqon xarob.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA**

19. Dehqon ishlab don sochar,
Elga rizq yo`lin ochar.
20. Dehqon dehqondan qolsa bir yilda yetar.
Cho`pon cho`pondan qolsa qirq yilda yetar.
21. Yer qudrati – dehqon qudrati.
22. Dehqon ekkanini yeydi,
Cho`pon – boqqanini.
23. Dehqonning rizqi yer bilan kuchiga bog`liq.
24. Dehqonning xazinasi – yer, Kaliti – ter.
25. Yer – daryo, dehqon – xazinabon.
26. Dehqon bo`lsang shudgor qil,
Mulla bo`lsang takror qil.
27. Dehqon bo`lsang yerni to`ydir.
28. Dehqon bo`lsang kuz hayda,
Kuz haydamasang yuz hayda.
29. Dehqon donini sochar, yer yirtmoq bilan zar yo`lini ochar.
30. Dehqon yer bilan tirik.
31. Dehqon kasbini xo`rlamas.
32. Dehqon emas ketmon chopib non bermasa,
Oshiq emas ishq yo`lida jon bermasa.
33. Dehqon ketmonini sotmaydi.
34. Dehqonning aqli ko`zida bo`lishi kerak.
35. Dehqonning ishi yer bilan,
Yerning ishi suv bilan.
36. Dehqon suv bilan tirik.
37. Dehqonchilikda yil yilga o`xshamas.
38. Dehqon ekkanini olar,
Bog`bon tikkanini.
39. Dehqonning qoni – suv, joni – yer.
40. Dehqon xazinasi – yer.
41. Yer qudrati – dehqon qudrati.
42. Bir dehqon omoch bilan, yettovlon cho`mich bilan.
43. Baliqning tirikligi suv bilan,
Dehqonning tirikligi yer bilan.
44. Dehqonning rizqi yer bilan kuchiga bog`liq.
45. Dehqon yoqqanda tinar,
Cho`pon – o`lganda.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA**

46. Dehqon ishlab don sochar,
Elga rizq yo`lin ochar.
47. Dehqon ekkanini yeydi,
Cho`pon – boqqanini.
48. Dehqon bo`lsang yerni to`ydir.
49. Yomon dehqon yer qo`rir,
Yomon xotin – er.
50. Dehqonning aqli ko`zida bo`lishi kerak.
51. Dehqon donini sochar,
Yer yirtmoq bilan zar yo`lin ochar.
52. Dehqonning ishi yer bilan,
Yerning ishi suv bilan.
53. Yer – dehqonning joni, suv – koni.
54. Yer qadrini bilmas yer ekmagan dehqonlar,
El qadrini bilmaydi el ko`rmagan nodonlar.
55. Dehqon havo bilan tillashadi,
Tillashadimas bellashadi.
56. Yozda ishlamagan dehqon qishda o`ksinar.
57. Ishbilarmon dehqonning ketmoni yerning tanobini o`zadi.
58. Oz ekib, ko`p olganni dehqon derlar,
Ko`p ekib, oz olganni hammol derlar.
59. Qantar og`sa, qalt etar,
Dehqonning ko`zi yalt etar.
60. Mulla bo`lsang, takror qil,
Dehqon bolsang, shudgor qil.
61. Ovchining zo`ri sher otar,
Dehqonning zo`ri yer ochar.
62. O`rmonga sher yarashar,
Dehqonga yer yarashar.
63. Dehqon makkasidan kechsa ham,
Chumchuqlar kelisholmaydi.
64. Suv dehqonning qoni, yer - uning joni.
65. Xotin eri bilan,
Dehqon yeri bilan.
66. Yozda ishlamagan dehqon qishda kesak yer.
67. Mullaga ang, dehqonga non,
Tentakka don kerak.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

Dehqonlar – ijtimoiy guruh, aholining asosiy kasbi dehqonchilik bo`lgan maxsus toifasi. Dehqon mehnat faoliyati, turmush tarzi, manfaati va ko`nikmalariga ko`ra jamiyatdagi boshqa sinf va ijtimoiy guruhlardan farq qiladi. Dehqonlar agrar sohada faoliyat ko`rsatadi, yer va boshqa resurslarga egalik qiladi, o`z ishlab chiqarish vositalari va oila a`zolari mehnati bilan yakka xo`jalik yuritadi. Dehqonlarning paydo bo`lishi ibtidoiy jamoat tuzumining parchalanish jarayonida qishloq xo`jaligida ixtisoslashuv yuz berib, dehqonchilikning chorvachilikdan ajralib chiqishi va mayda oilaviy xo`jaliklarning yuzaga kelishi bilan bog`liq.

Dehqonchilik – o`simlik mahsulotlari ishlab chiqarish uchun madaniy o`simliklar (qishloq xo`jalik ekinlarini) yetishtiruvchi qishloq xo`jalik tarmoqlaridan biri. Aholini oziq-ovqat mahsulotlari, chorvachilikni yem-xashak, ko`pgina sanoat tarmoqlarini xomashyo bilan ta`minlaydi.

Dehqonning uyi kuysa kuysin, ho`kizi yo`qolmasin. O`tmishda dehqonning butun tirikchiligi uning omochini tortib, yerini haydab beradigan ho`kiz bilan bog`liq bo`lgan. Shuning uchun ham dehqon ho`kizni benihoya qadrlagan, o`zini sansirasa ham ho`kizini sizersiragan².

Dehqon bo`lsang yer boshida bo`l, sipoh bo`lsang el qoshida bo`l. Bu maqolda dehqon, sipoh, umuman, har bir kasb egasi o`z ishining tepasida bo`lishi, ko`z-quloq bo`lib turishi, tirikchiligini o`tkazayotgan ishning parvonasi, jonkuyari bo`lishi zarur degan fikr ilgari surilgan³.

**Dehqon yog`sa tinar, cho`pon o`lsa tinar** maqolida cho`pon hayoti tinimsiz mehnatda, mashaqqatda o`tishi e`tiborga olingan. Dehqon esa bahorda sochgan urug`ini kuzda yig`ib olgach, keyin tinadi. Ammo cho`ponning ishi bunday emas. U bahorda tug`ilgan uloqcha-qo`zilarini yil davomida avaylab-asraydi. Qish qilich yalang`ochlab kirib kelganda esa yanada qiyin ahvolga tushadi. Qishdan eson-omon chiqqach, bahorda yana chorvasi qo`zilaydi. Xullas, cho`pon yil davomida tinim bilmaydi.

**Dehqon tarig`idan kechsa ham, chumchuqlar chiqisholmaydi.** Qadimdan o`zbek xalqining qon-qoniga singib ketgan urf-odatlar mavjud: meros taqsimlash. Bu maqol ilgari janjalkash, mansabparast, tekinxo`r amaldorlarga

² Ш.Шомаксудов, Ш.Шорахмедов.. Хикматнома:узб.маколларининг изохли лугати.-Т.:Узб. Совет Энциклопедияси Бош редакцияси, 1990,- 5286

³ Ш.Шомаксудов, Ш.Шорахмедов.. Хикматнома:узб.маколларининг изохли лугати.-Т.:Узб. Совет Энциклопедияси Бош редакцияси, 1990,- 5286

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

nisbatan ishlatilgan. Ya'ni, aksariyat hollarda badavlat, mulkdor ota mol-mulkini o'zi hayotlik chog'idayoq o'g'il-qizlariga meros tariqasida qoldirib, taqsimlab ketgan bo'lsa ham, voris farzandlar taqsimlangan ulushga qanoat hosil qilmay, o'zaro kelisholmay, janajallashib yurardilar. Aslini olganda hamma ham oson yo'l bilan topilgan boylikka ega bo'lishni xohlaydi. Insoniyat tug'ilibdiki, nafs degan balo doim u bilan birga. Hamma yaxshi yashashni, bir-biridan o'zib ketishni istaydi. Taqsimlangan meros borasida aka-ukalar chiqisholmay, o'limgacha ham borgan holatlar uchrab turadi. Ota ruhini chirqiratgan farzandlar kelajakda o'z hayot yo'lini topib, baxtli bo'lib ketadi deb kim kafil bo'la oladi.

Yozda ishlamagan dehqon qishda kesak yer. Yoz fasli erinmay mehnat qiladigan, ter to'kib ishlanadigan fasl hisoblanadi. Yoz bo'yi mehnatdan bo'yin tovlamay harakat qilsang, oziq-ovqating, kiyim-kechaging, yem-xashagingni yig'ib olsang, qishda mazza qilib yeb yotasan. Aslini olganda ushbu maqol majoziy ma'noda, ya'ni yoz fasli insonning yoshlik davri, qish fasli esa qarilik davriga nisbat berilgan. Yoshligingda, bilagingda kuching yetarli paytda keraklicha mehnat qilsang, qariganingda farzandlaring voyaga yetib, tirikchilik yukini o'z zimmalariga oladilar, seni mashaqqatdan forig' etadilar. Agar boqimandalikka odatlansang, qarib, kuching ketgan vaqtda ham qiynalib yashaysan. Shunday ekan har bir vaqtni g'animat bil, deyilmqchi.

Dehqon bo'lsang yerni to'ydir. Dehqonning asosiy boyligi yer bilan bog'liq. Sababi unumdor yerga qadalgan urug' kelgusida mo'l hosil berib, barchaga rizq ulashadi. Yerni alohida mehr bilan parvarishlagan, ya'ni vaqtida yumshatgan, sug'organ, shudgor qilgan dehqonning ishida baraka, hosilida unum bo'ladi. Shunchaki qo'l uchida mehnat qilib, dangasalik qilganlar esa rizqdan quruq qolib ketadilar. Qilingan mehnat, albatta, o'z natijasini beradi.

Adabiyotlar:

1. Oxunjonovna, B. D. (2023). MAHMUD QOSHG'ARIYNING "DEVONU LUGOTIT TURK" DAGI SHAKLINI HAM, MAZMUNINI HAM SAQLAGAN IDIOMALAR TAHLILI.
2. Bobojonova, D. (2024). TYPES OF OCCUPATIONS RELATED TO THE LIFE OF THE UZBEK PEOPLE (within the profession of blacksmithing). *Modern Science and Research*, 3(2), 739–746. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29461>
More Citation Formats
3. Bobojonova, D. (2024). MANIFESTATION OF LEXEMES RELATED TO THE PROFESSION OF BLACKSMITHING IN FOLK

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA**

PROVERBS. *Modern Science and Research*, 3(1), 687–693. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28380>

More Citation Formats

4. Bobojonova Dilnoza Okhunjonovna. (2023). Mahmud Kashgari's Work "Devonu Lug'otit Turk" is an Important Scientific Heritage. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 538–543. Retrieved from

<https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2169>

5. Bobojonova, D. (2023). MAHMUD KASHGARI'S WORK "DEVONU LUG'OTIT TURK" IS AN IMPORTANT SCIENTIFIC HERITAGE. *Modern Science and Research*, 2(12), 742–748. Retrieved from

<https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27184>

6. Bobojonova, D. (2023). THE ROLE OF MAHMUD KASHGARI'S WORK "DEVONU LUG'OTIT TURK" IN THE DEVELOPMENT OF THE UZBEK LANGUAGE. *Modern Science and Research*, 2(4), 568–5672. Retrieved from

<https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/19394>

More Citation Formats

7. Okhunjonovna, B. D. (2023). Comparative Analysis of Proverbs in "Devonu Lug'Otiti Turk" and Currently Available. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(2), 194–198. Retrieved from

<https://journal.silkroad-science.com/index.php/EJHEAA/article/view/139>

8. Bobojonova Dilnoza Okhunjonovna. (2023). A Proverb is a Product of Folk Wisdom. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(9), 333–338. Retrieved from

<https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/1509>

9. Oxunjonovna, B. D. (2022). O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA LISSONIY INTERFERENSIYANING KO'RINISHLARI. *PEDAGOGS jurnali*, 14(1), 22–25.

10. Bobojonova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF UZBEK FOLK PROVERBS. *Modern Science and Research*, 2(10), 670–675. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25751>

More Citation Formats

11. Bobojonova, D. (2023). MAHMOUD QOSHGARI'S "DEVONU LEXICOTIT TURK" AND ITS PLACE IN LINGUISTICS. *Modern Science and Research*, 2(10), 538–540. Retrieved from

<https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24506>

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

12. Bobojonova, D. . (2023). ANALYSIS OF IDIOMS THAT PRESERVE BOTH FORM AND CONTENT IN MAHMUD KASHGARI'S "DEVONU LUG`OTIT TURK". *Modern Science and Research*, 2(9), 64–67. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23909>
13. Okhunjonovna, B. D. (2024). Analysis of Folk Proverbs Based on Medicine. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 125-131.